

ВОЄННО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ

УДК 355. 233. 2

М.С. Дорохов, викладач

КОДЕКС ЧЕСТІ ОФІЦЕРА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ЙОГО У ПРАКТИКУ ВІЙСЬК

У статті подаються пропозиції щодо внесення змін у текст Кодексу честі офіцера Збройних Сил України та порядку його прийняття. Особливу увагу приділяється окресленню основних засад поняття офіцерської честі.

Ключові слова: кодекс, честь, офіцер.

In the article some changes of terms and phrases in the text of the Code of Honor of the Officer of the Armed Forces of Ukraine are offered. The particular attention is paid to the defining of the main characteristics of the term "officer's honor".

Keywords: code, honor, officer.

Постановка проблеми. Відповідно до засад внутрішньої та зовнішньої політики України, в умовах позаблоковості, готуються нові документи з питань національної безпеки у воєнній сфері. Особливої уваги набуває гуманітарна складова. Поглиблення процесів оздоровлення морально-психологічного клімату у військових колективах, використання духовного та виховного потенціалу, розвиток культури і духовності у Збройних Силах України, військово-патріотичне виховання, – це ті основи, без яких неможливий подальший розвиток нашої армії.

Зростають вимоги до командно-виховного складу щодо підвищення виховного й морально-психологічного забезпечення життєдіяльності підрозділів. Підготовка офіцера-лідера, спроможного організувати підрозділ, військовий колектив на якісне виконання поставлених завдань, створювати серед підлеглих атмосферу суспільно значущих морально-етичних відносин, формування у майбутніх офіцерів необхідних морально-ділових якостей, норм поведінки відповідно до Кодексу честі офіцера Збройних Сил України в умовах реформування та розвитку армії визначено нормативно-правовими документами одним із головних завдань військових вузів і командирів (начальників) військових частин.

Наявність порушень військової дисципліни та правопорядку серед офіцерів, фактів корупції свідчить про недостатню дієвість керівників військових частин щодо забезпечення взірцевості офіцерського складу у службовій та повсякденній діяльності.

Забезпечення у військових колективах здорової морально-психологічної обстановки, статутних умов життєдіяльності та військової служби, формування у офіцерів морально-ділових якостей можливо тільки при проведенні цілеспрямованої роботи щодо впровадження Кодексу честі офіцера Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Боездатність Збройних Сил України обумовлюється не тільки суто технічними параметрами, але й людським фактором, моральним духом, професійною підготовленістю військовослужбовців до виконання поставлених завдань. Набули актуальності питання суто військового, морально-психологічного, соціального значення військової дисципліни, пошуку ефективних шляхів та механізмів її зміцнення. При цьому особлива роль в досягненні військової ефективності навчально-виховного процесу належить офіцерам.

Підготовка держави до оборони поряд з розвитком військово-промислового комплексу, виробництва озброєння, військової техніки і майна включає необхідність забезпечення Збройних Сил підготовленими кадрами, військово-патріотичне виховання громадян України, підготовку молоді до служби в Збройних Силах України, забезпечення престижу військової служби [1].

Закон України "Про Збройні Сили України" визначає, що Збройні Сили України провадять свою діяльність на засадах: вірності конституційному обов'язку та військовій присязі; верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод; гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю; поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найбільш важливих рішень; виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях Українського народу, додержання військової дисципліни [2].

Основний професійний кістяк військової частини складають офіцери, які безпосередньо організують і спрямовують навчально-виховний процес. Це висуває високі вимоги до їх морально-бойових та психологічних якостей, професійної підготовки, педагогічної майстерності. Військовий досвід, матеріали досліджень свідчать, що сучасні молоді офіцери нашої армії – це люди, які в своїй більшості характеризуються стійкими переконаннями, науковим світоглядом, любов'ю до Батьківщини, свідомим ставленням до виконання своїх обов'язків. Вони свідомо обрали свій життєвий шлях – бути професійними захисниками незалежної України. Молодим офіцерам, як правило, притаманна стійка і дієва військово-професійна спрямованість, що виявляється в їх прагненні до глибокого оволодіння військово-технічними та спеціальними знаннями, відповідними вміннями та навичками, педагогічною майстерністю. Їх стійкий інтерес до служби знаходить вираз в активній військово-професійній діяльності.

Досвід показує, що в становленні молодих офіцерів є свої труднощі. Зустрічається розбіжність між уявленнями офіцера про характер і зміст військово-професійної діяльності та реальною дійсністю. Вона може бути викликана тим, що під час навчання молоді людини у військовому навчальному закладі сформувалися неадекватні уявлення про армійське життя, про функціональні обов'язки випускника вищих військово-навчальних закладів. В такому разі офіцер розгублюється, робить багато помилок, а нерідко і розчаровується в обраній професії.

Негативно впливає на виконання ним своїх службових обов'язків не завжди адекватне відношення до молодого офіцера старших начальників.

Замість того, щоб надати допомогу молодим офіцерам у скорішому входженні в армійський колектив, за своєю посадових обов'язків, адаптації до нових умов служби в окремих частинах робота зводиться до прийому заліків по предметам бойової підготовки. Не завжди молодий офіцер бачить особистий приклад в службі, поведінці, виконанні своїх обов'язків окремими офіцерами, що прослужили певний час у військах. У військових частинах не завжди проводиться робота щодо виявлення питань і проблем, що хвилюють офіцера,

його запитів, окремих прохань, домінуючих настроїв, думок про службу й життя взагалі, намірів. До проблем, що так чи інакше (в основному в негативному плані) впливають на службу офіцера, слід віднести, як правило, незабезпеченість його житлом та недостатній рівень фінансового забезпечення. На жаль, є певний відсоток офіцерів, які мають порушення військової дисципліни, корупційні діяння.

Вимоги керівних документів можуть бути виконані тільки при відповідній організації виховної роботи з офіцерами. Тому формування у майбутніх офіцерів певних норм поведінки відповідно до Кодексу честі офіцера Збройних Силах України [3] набуває сьогодні особливої важливості.

Нажаль, не передбачено проведення цілеспрямованої роботи щодо впровадження Кодексу честі офіцера ЗС України серед основних напрямів розвитку кадрової політики у Концепції кадрової політики в Збройних Силах [4].

Рідко коли почуєш від офіцерів "Честь маю!". Не стали для окремих офіцерів правилами життя статутні вимоги "...дорожити честю і гідністю військовослужбовця Збройних Силах України" та "Військовослужбовці повинні постійно бути зразком високої культури, скромності й витримки, берегти військову честь..." [5]. Не видно ґрунтовних публікацій на цю тему в армійській печаті. Немає чіткої системи вивчення морально-етичних норм і правил поведінки в системі гуманітарної підготовки. Не акцентується на ці питання увага курсантів старших курсів військових навчальних закладів. Майже не розглядається негативна поведінка, порушення норм Кодексу окремими посадовими особами на зборах офіцерів. Але ж виховання честі офіцера повинна бути в центрі роботи командирів (начальників), як того вимагає наказ Міністра оборони України.

Практика спілкування з офіцерами показує, що більшість з них не зовсім зважують, що саме виписано у Кодексу честі офіцера Збройних Силах України (далі Кодекс – авт.). Мало де він відображений і в наочній агітації. В діючому Кодексі честі записано, що Кодекс – це сукупність морально-етичних норм, які ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях, ідеалах, світогляді офіцера і регламентують його відносини з соціальним оточенням, службу та громадську діяльність". Але, текст Кодексу мало нагадує перелік норм і правил, яких повинен дотримуватися офіцер. Згадаймо, що КОДЕКС – це сукупність приписів, норм, переконань"; НОРМА – обов'язковий порядок, якого слід дотримуватися [6]. А керується офіцер у своїй поведінці сукупністю вищих моральних принципів, які і визначають поняття ЧЕСТЬ [7].

Великий він і за кількістю тексту, щоб відобразити його без купюр в наочній агітації. Багато у ньому констатацій, які протирічать один одному, логічно не відповідають змісту понять, дублюють існуючі нормативні документи. Визначений ритуал прийняття Кодексу випускниками військових навчальних закладів громіздкий і неефективний. Сьогодні є необхідністю внести зміни до нині діючого Кодексу честі офіцера ЗС України, який, звичайно, в кінці 90-х зіграв свою позитивну роль у вихованні офіцерів.

Наскільки правильно, що Кодекс честі визначає службу діяльність, яка регламентується іншими нормативно-правовими документами? В тексті Кодексу записано, що його основу складають Конституція України, Військова присяга, військові статuti. Чи можуть нормативно-правові документи регламентувати норми моралі, яка є формою свідомості? Чи доцільно дублювати вимоги статутів у тексті Кодексу? Наприклад, статутне констатація у Кодексу, що "накази виконуються сумлінно, точно та в установленний термін"? Чи може

сьогодні прийнято за аксіому твердження Кодексу "Кожне слово офіцера, написане чи сказане, сприймається без застережень"? Наскільки правильно, що моральна риса "чесність" як поняття, тлумачиться у Кодексу як "безкорисливе виконання своїх обов'язків..."? Але, толковий словник російської мови під ред. Д.Н. Ушакова. дає визначення терміну чесність, чесний як правдивий, прямий, добросовісний, вільний від будь якого лукавства [7].

Далі, визначається, що "Офіцерський корпус української армії ..." – речення складається із термінів, які відсутні в нормативно-правовій базі України. Викликає сумнів доцільність включення в Кодекс честі таких речень: "Офіцерський корпус Української армії – це не замкнена каста військовиків, а кров від крові, плоть від плоті Українського народу... (якщо не каста, то що саме?). Далі "Саме в цьому (у чому?) шляхетність нашого офіцерства...". Вишуканість у поведінці, манерах набувається у процесі виховання, а не е фізичними якостями людини. "Мужність бойового офіцера (що означає бойовий офіцер?) – це його сміливі рішення, спроможність взяти на себе відповідальність". Як що мається на увазі мужність офіцера в бою, то як учасник бойових дій скажу, що тільки прийняти рішення недостатньо. Треба реалізувати це рішення без втрат особового складу в бою, показати особистий приклад.

"Слово офіцера є законом... Чи це тлумачення правильне? Законом слово не може бути, навіть якщо його промовляє офіцер. "...Викладення офіцером фактів, його точка зору виходять із власних переконань, душевної цілісності...", – на що надихає військовослужбовця це речення? На що орієнтує офіцера? Чи можливо зробити з цього речення якийсь висновок відносно морально – етичних рис офіцера?

Що, крім іронії, може викликати твердження, що офіцер "...уникає...надмірного вживання алкоголю"? Далі констатується, що "Символом військової честі є погони". Чи можуть бути знаки розрізнення (до речі, погони є не тільки у військовослужбовців), зовнішні атрибути уніформи символом моральної свідомості, показником моральної цінності людини?

Важко дати інтерпретацію словосполученням, коли в пункті "Готовність та надійність", дається визначення – констатація, що "Офіцер – це серце і мозок війська"? І подібних непорозумінь в тексті Кодексу занадто багато. Але ж чомусь не зустрічається тут поняття ДОСТОЇНСТВО – повага до себе, усвідомлення своїх прав, ваги, свого значення, гідність; РЕПУТАЦІЯ – усталена думка про певну особу, групу колектив [8]. Чи місце в Кодексу висвітлення негативних рис людини, подібно до: офіцер "...ніколи не вдається до інтриг, чіплянь, несправедливих дій, шахрайства", або "Він уникає вульгарності, розбещеності, надмірного вживання алкоголю".

Говорячи про взаємовідносини із підлеглими, хотілось би, щоб це не зводилось до речення "Стосунки між командирами (начальниками) та підлеглими мають бути розвинені до готовності йти в бій у будь-який момент", а знайшло відображення історичного досвіду взаємовідносин військових людей. Прикладом можна навести книгу "Начальник", яка видана Народним комісаріатом оборони СРСР ще у 1943 році [9].

Змішування різних за змістом понять, не наукове їх тлумачення, еkleктичність, не зовсім коректна побудова речових конструкцій у нині діючому Кодексу не можуть бути нормами і правилами поведінки офіцера, як що ми говоримо про його імідж.

Щодо ритуалу прийняття Кодексу честі, то в ньому прослідковується певна протиріч. Наприклад, в Положенні "Про Кодекс честі" визначено, що "...прийняття Кодексу

честі – це урочиста обіцянка (клятва), яку дає кожний офіцер при отриманні першого офіцерського звання”.

Так що саме дає офіцер? Клятву чи обіцянку? Ці слова мають різний смисл. Обіцянка – добровільне зобов'язання щось зробити. А прийняття Кодексу визначено наказом Міністра оборони України, виконання якого не може бути добровільним. Далі, відповідно до Положення, клятву дає кожний офіцер, тобто конкретна особистість. Але, в реальності, офіцер персонально, особисто клятву не дає. В положенні відмічається, що "Кращий випускник року зачитує текст Кодексу перед розгорнутим строєм військового закладу (факультету)". Погодьтеся, прийняття Кодексу честі персонально кожним офіцером і читування тексту кращим випускником та прослуховування його іншими, – ні є клятвою конкретної людини. До речі, Кодекс сержанта Збройних Сил України складений більш коректно [10].

Не зовсім зручно для молодих офіцерів, що ритуал прийняття Кодексу честі проводиться після ритуалу вручення випускникам дипломів вузу. Навіть, фізично це зробити ускладнено. По – перш, процес вручення випускникам дипломів довгий за часом. Людина, яка стоїть в строю більше години при врученні дипломів, стомлюється, психологічні процеси гальмуються, сприйняття інформації уповільнюється. По – друге, великий текст Кодексу, що зачитує один із випускників через технічні засоби, випускниками в строю сприймається фрагментарно, частково, без осмислення, емоційний підйом у тих, хто стоїть в строю, у більшості відсутній. По – третє, визначений Кодекс за формою має велику кількість речень, більш схожий на літературний опис різнопланових за змістом положень, слухати який уважно весь час неможливо. Відомчі керівні документи наказують посадовим особам і офіцерам, у одних випадках – дотримуватися вимог Кодексу честі, а в інших – дотримуватися положень, правил, норм Кодексу честі. Але ж, чи можемо ми положення нині існуючого Кодексу честі офіцера Збройних Сил України дійсно назвати нормами і правилами? Ні. Текст Кодексу носить не регламентуючий характер, а описувачі – пояснюючий.

Підготовка Кодексу честі офіцера – завдання не просте.. Необхідно проект всебічно обговорити із науковцями, офіцерськими колективами військових частин, військових навчальних закладів, ветеранських організацій Збройних Сил України, спеціалістами – філологами. Не розібравшись в понятійним апараті, не можна скласти Кодекс честі. Тлумачення поняття ЧЕСТЬ, наприклад, у словнику російської мови 1988 року надається у п'яти словникових статтях та 22 фразеологізмах (стійких поєднаннях слів, виразів) [11].

Практика підготовки проекту само по себе складна річ. Особливо, коли присутні політичні мотиви. Наприклад, Міністерство оборони Росії скасувало власні плани з проведення в листопаді 2010 року всеармійської наради офіцерів армії і флоту, на якій делегати форуму відповідно до наказу глави військового відомства повинні були обговорити і прийняти "основи корпоративної етики офіцерського корпусу на новому етапі будівництва армії і флоту", або, попросту кажучи – кодекс честі.

Випробуваною скарбницею військової честі для особового складу Збройних Сил України є і буде досвід і традиції воїнів Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років. Необхідно врахувати і такі складові військової честі, як: усвідомлення своєї особистої відповідальності за виконання військового обов'язку; честь військовослужбовця невід'ємна від честі військового колективу, Збройних Сил України в цілому. Важливою рисою військової честі є правдивість, обов'язковість, вірність даному слову. Коли говорять: "Слово честі", то це означає правдивість і твердість намірів, вірність слову, відповідальність за його виконання, принциповість у відстоюванні позицій. Справа честі – порядність, поважне ставлення один до одного. Ідея поваги закладена в самому ритуалі виконання військового вітання. Відданням честі висловлюється глибока повага до бойової слави Збройних Сил, військової частини, військового звання.

Справа честі – нетерпиме ставлення до аморальних проступків, ніколи, ні в чому, ні за яких умов не втратити високу честь захисника Вітчизни.

При підготовці нового Кодексу доцільно було б проаналізувати історичний та сучасний досвід армій, де подібний Кодекс мав місце і діє в сучасних умовах функціонування військових колективів.

Висновки. Сучасний етап розвитку Збройних Сил України знаменується значним зростанням уваги до людського фактору, морального духу війська.

Військова честь – високе моральне достоїнство військовослужбовця, який повинен глибоко усвідомлювати свій священний обов'язок перед Батьківщиною, як того вимагають статті 17, 65 Конституції України [12] і готовий завжди захищати її мужньо, уміло, не шкодуючи ні сил, ні життя.

Підвищення іміджу Збройних Сил України, престижу військової служби, забезпечення особистої вірності офіцерів в службі і побуті неможливо без цілеспрямованої роботи щодо впровадження в армії Кодексу честі офіцера Збройних Сил України, який потребує змін.

1. Закон України " Про оборону України". Із змінами, внесеними згідно із Законами України 1992-2011 р.р. – Відомості Верховної Ради України – 1992. – N 9. – ст.106. Законодавство України з питань військової сфери. Збірник законів та інших нормативно-правових актів. – К.: "Азимуті-Україна". – 1008 с. 2. Закон України "Про Збройні Сили України". Із змінами, внесеними згідно із Законами 1992-2011 р.р. Відомості Верховної Ради України – 1992. – N 9. – ст.108. Законодавство України з питань військової сфери. Збірник законів та інших нормативно-правових актів. – К.: "Азимуті-Україна". – 1008. 3. Про Кодекс честі офіцера Збройних Сил України. – Наказ Міністра оборони України № 412 від 31.12.1999 р. 4. Концепція кадрової політики в Збройних Силах України. – Наказ Міністра оборони України № 659 від 27.11. 2007 р. 5. Закон України "Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України" (ч.1 ст..11, 49) від 24 березня 1999 року N 548-XIV. 6. Словник іншомовних слів. – К., Довіра, 2000. 7. Толковий словарь русского языка: (В 4 т. / Под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935-1940. 8. Словник української мови. – Т. 2.4. – К., Наукова думка, 1971-1973. 9. Начальник и подчиненные. – Москва, Военное издательство Народного комиссариата обороны, 1943. 10. Кодекс сержанта Збройних Сил України. Наказ начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України № 40 від 03.03.1911 р. 11. Словник російської мови. Т.4. – М., 1988. – С. 672-673. 12. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.- Преса України, 1997. – 80 с.